

Spionage in Wolvega

Wolvega heeft in het weekend van 3 en 4 november 1934 volledig op z'n kop gestaan. Door alle spectaculaire berichtgeving in binnen- en buitenland en de potentieel grote belangen die op het spel staan, nemen de spanningen steeds verder toe.

De middelbare scholier Marten L. Veen, die in dezelfde straat woont als Johannes Wardenier, ziet hoe het dorp in twee kampen is verdeeld. De ene helft gelooft in Wardeniers uitvinding en de andere helft ziet de zaak als een zwendel van Wardenier en Muurling. De dorpsbewoners uit het tweede kamp vinden burgemeester Maas, die nog maar kort geleden is aangesteld, een zwak figuur die door Muurling zou worden beïnvloed. De discussies over het wel of niet waar zijn van het verhaal laaien hoog op. Ook gaan er geruchten dat de oliemaatschappijen een aanslag op het leven van Johannes Wardenier beramen om het tot stand komen van de motor te voorkomen.¹⁰⁵

Burgemeester Maas besluit Johannes Wardenier voor zijn eigen veiligheid conform de Vuurwapenwet een vergunning te verlenen voor een automatisch pistool. Ook geeft hij gemeenteveldwachter-in-burger Jan Bouma opdracht te waken over Wardeniers persoonlijke veiligheid. Bouma patrouilleert onder meer bij het Sigaren-Magazijn

van Jeep Heida, waar Wardenier een kamer huurt.

Op maandag 5 november laat Bouma aan burgemeester Maas weten dat Jo van der Pol, de persoonlijk secretaris van Wardenier, telefonisch een investeringsaanbod van 2 miljoen gulden zou hebben gekregen. Dit vindt Maas te wonderlijk en zijn argwaan, die hij niet geheel heeft kunnen onderdrukken, begint toe te nemen.¹⁰⁶ De rol van veldwachter Bouma verandert daardoor steeds meer van beschermer in die van spion.¹⁰⁷ Maas wil precies weten wat er speelt. En ook de kranten krijgen steeds meer argwaan. ‘Vergissen wij ons niet, dan is de sensatiestorm [...] al weer aardig aan het luwen,’ schrijft de *Leeuwarder Courant* die maandag. ‘De sceptische houding, door het overgrote deel der dagbladen reeds dadelijk aangenomen, plant zich steeds meer en meer onder het publiek voort. Geen wonder.’ Er wordt vanuit Wolvega sinds de persconferentie geschermd met grote geldschietters, onder wie een tweetal baronnen, rijksingenieurs en een autofabrikant van naam die de uitvinding zou willen toepassen, zo benadrukt de krant, maar namen worden niet genoemd evenmin als technische details.¹⁰⁸

Voor het volk

Op een druilerige dinsdag 6 november rijdt redacteur H. de Lange van de *Meppeler Courant* in zijn Amerikaanse Hudson naar Wolvega om te onderzoeken wat er klopt van alle wilde geruchten die de ronde doen. Wardenier zou fabelachtige sommen geld zijn geboden als hij de uitvinding ongedaan maakt.¹⁰⁹ ‘Ze kunnen me de heele wereld bieden,’ zou Johannes Wardenier daarop hebben gezegd. ‘Ik leef niet voor het geld, ik leef voor het volk.’ Die enorme zelfverzekerdheid vindt De Lange toch wat merkwaardig, of je nou in de uitvinding gelooft of niet.

‘Maar gelooft u het maar heusch,’ zegt gemeenteveldwachter Jan Bouma tegen hem, die als persoonlijke beveiliging bij het Sigaren-Magazijn Heida in Wolvega rondloopt. Wardenier is moeilijker te spreken te krijgen, maar voor de *Meppeler Courant* maakt hij toch tijd. Wardenier

vertelt de redacteur dat hem zojuist 3 miljoen gulden is geboden voor deelname in de fabriek, 'maar voorlopig begeer ik die aanbiedingen niet'. Het gesprek wordt even onderbroken door een majoor van de rijksveldwacht die Wardenier komt zeggen dat hij nimmer alleen uit rijden mag gaan met de auto. Na dit korte intermezzo verzucht hij: 'Ik heb nog nooit zoveel bezoek gehad.'

Wardenier ziet er volgens de redacteur vermoeid maar intrigerend uit: 'Toch intelligent die kop. In zijn oogen ligt iets onzeggelijks. Hij ziet iets voor zich.' De Lange vraagt hem: 'Hebt U aanbiedingen gehad van benzine-maatschappijen om Uw uitvinding uit de wereld te helpen?'

**Er loopt door 't gehucht,
Een wonder gerucht.....**

Wardenier antwoordt dat hem inderdaad miljoenen zijn geboden. De Lange vraagt hem naar de geheimzinnige motor en benadrukt dat arbeidsvermogen niet uit niets kan ontstaan, de energie moet toch ergens vandaan komen. Wardenier blijft doof voor deze opmerking en antwoordt: 'Dat kan ik U niet zeggen.'

Maar waarom was dan toch die persconferentie belegd, wil De Lange weten, het was toch beter geweest eerst de motor te voltooiën en deze daarna te tonen?

'Volkomen juist, meneer,' antwoordt Wardenier. 'Zoo had het ook moeten gaan. Maar ziet U... die pers!' Samen lachen ze erom. 'Ja weet U, het was niet meer tegen te houden. Absoluut niet.' Volgens Wardenier is de motor klaar, maar mag hij deze van zijn adviseurs niet laten zien. In totaal zullen er acht worden gebouwd, het is alleen nog zoeken naar de geschiktste chassis om ze in te monteren. De octrooien zijn aangevraagd, bevestigt Wardenier, en vermoedelijk direct na 1 januari 1935 zal de auto worden gedemonstreerd voor autoriteiten en pers.¹¹⁰

Redacteur De Lange verlaat het Sigaren-Magazijn Heida met meer vragen dan antwoorden en besluit om zijn licht op te steken bij vader Jan Wardenier en stiefmoeder Froukje. Hij klopt aan bij de eenvoudige

woning in de vredige Kerkbuurt in Steenwijkerwold. De kippen kaken om het huis, maar de deur blijft potdicht. De buurvrouw zegt dat Jan en Froukje knollen aan het plukken zijn op het land een half uurtje lopen daar vandaan. Vanaf het land zien ze de Hudson van verslaggever De Lange al in de verte aan komen rijden.

‘Middag, saam,’ zegt De Lange terwijl hij de knollenakker op stapt en vervolgt in lokaal dialect: ‘Kerel, wat hebbie hier merakel beste knollen. Een karre vol en het laand licht bezeid.’ Daarmee is het ijs meteen gebroken.

‘Ja, ’t is best gewas,’ antwoordt de vijftenzestigjarige Jan Wardenier terwijl hij op z’n dooie gemak tegen de kar aan leunt. Ook zijn vrouw Froukje komt wat dichterbij. De Lange zegt dat hij graag wat meer wil weten over Jans zoon Johannes.

‘’n Zacht kereltien,’ antwoordt Jan. ‘Niks mit te doen. Maar leeren op de schoele dat kun hi’j niet. Hi’j was wat dom.’ Over de uitvinding zegt hij: ‘’t Wil er bi’j mi’j nog niet in.’ Johannes had er maar weinig over gesproken tegen zijn vader. Alleen eens op weg naar de akker had hij gezegd dat hij werkte aan een motor die op luchtdruk liep, bij de smid Jan de Jonge in Steenwijk gemaakt met zuigers van leer, maar die waren kapotgegaan. Hij had voor de machine dure metalen zuigers nodig. ‘Och, hi’j kan mi’j ook wel eens “wat wies emaeft hebben”. Als hi’j de waarheid had ezegd, was dit niet gebeurd,’ aldus Jan.

Stiefmoeder Froukje zegt over de huidige situatie: ‘Ja, hi’j lop mar as meneer, gaot mit de hooge heeren om... Er is altied wàt van an.’

Jan gaat daar overheen: ‘Als er niks van an is, dan zeg ik dat de heeren nog gekker bint dan hi’j.’ Hij had zijn zoon weleens met bezorgdheid aangekeken: ‘Jongie, jongie, ie komt nog in ’t gesticht of ander de grendels terechte. Ik kan er mit de kop niet bi’j.’

Jan ziet nog weinig heil in de wondermotor, waarover heel Wolvega en omgeving in rep en roer is. Hij heeft weinig behoefte om zijn knollenkar aan de kant te gooien en zegt: ‘Wi’j zult maar rustig deur doen.’ De verslaggever concludeert: ‘Alleen de ouders blijven nuchter...’¹¹¹

Ei van Columbus

Later die middag, terwijl het al donker begint te worden en de gaslantaarns worden ontstoken, brengt redacteur De Lange een bezoek aan kapperszaak Poelsma voor een scheerbeurt. Terwijl hij ontspannen achterover in de stoel ligt en wordt ingezeept, stapt er een man de zaak binnen. Uit het gesprek met de kapper maakt De Lange op dat het om niemand minder gaat dan wethouder Willem Muurling, die praktisch persoonlijk garant staat voor de uitvinding van Johannes Wardenier. Terwijl Muurling in een stoel plaatsneemt, besluit De Lange om zich ook maar te laten knippen. De kapper begrijpt zijn bedoelingen en doet zijn knipwerk extra langzaam, terwijl De Lange onder het witte kapperslaken aantekeningen maakt van het gesprek.

De uitspraken van de wethouder zijn zo interessant dat hij een half uur later bij Muurling thuis aanbelt, vergezeld door de heer F. Canté, directeur van persbureau De Beurs in Amsterdam. Muurling is verast door de twee verslaggevers op de stoep, maar neemt het hun niet kwalijk. Muurling vertelt enthousiast en uitgebreid over zijn eerste ontmoeting met Johannes Wardenier ruim een half jaar eerder. 'Maar de motor, hadt U dien van tevoren gezien?' vraagt De Lange op een gegeven moment.

'De teekeningen gemaakt door ingenieurs van het Rijksoctrooibureau hebben we eerst gezien,' antwoordt Muurling. 'De motor is zelfs door rijksingenieurs verbeterd. Met een dezer ingenieurs is Wardenier naar een fabriek in Londen geweest. Ook den motor zelf hebben we gezien.'¹¹²

In zijn enthousiasme doet Muurling uitspraken waaruit de verslaggever opmaakt dat Muurling de motor 'stationair' heeft zien draaien.¹¹³ 'Wilt U wel aannemen, dat ik m'n oog zelf niet kon gelooven? Meneer, het is het ei van Columbus!'¹¹⁴ Bij doorvragen verklaart Muurling pertinent dat hij de motor stationair heeft zien draaien. Als Canté vraagt of Muurling ook heeft kunnen nagaan waarop de motor dan draaide, zegt hij dat hij daarop 'geen antwoord mocht geven'.¹¹⁵

Wel vertelt Muurling dat het reservoir van de motor eens in de drie maanden met lucht op druk moet worden gebracht, als je veel gebruikmaakt van de auto. De energie zou door de fabriek gratis worden geleverd en de motor moet eens per jaar door de fabriek worden nagekeken. Volgens Muurling heeft Wardenier de steun van ‘een zeer invloedrijk persoon in den lande’, door wiens bemiddeling hij door twee baronnen aan geld voor de fabriek wordt geholpen. Willem Muurling zegt een van deze baronnen persoonlijk te kennen, maar namen mag hij niet noemen.

Canté weet de naam te achterhalen van de invloedrijke persoon over wie Muurling sprak, maar bij navraag verklaart deze pertinent met de hele zaak niets te maken te hebben. Canté merkt op: ‘Een en ander wint hierdoor niet aan betrouwbaarheid! Als nu de miljoenenbaronnen ook maar niet alleen in de fantasie bestaan...’¹¹⁶

Mislukt radio-interview

De krantenberichten worden steeds kritischer en cynischer. Een verslaggever van de *Leeuwarder Courant* is erachter gekomen dat Wardeniers beschuit-inpakmachine – waarvan hij de patentrechten voor een groot bedrag verkocht zou hebben aan een papierfabriek – onafgewerkt als mislukt project is weggezet in een bergplaats van Bakkerij De Beuk in Tuk.¹¹⁷ Volgens Luuk Wuite, de zoon van mede-eigenaar Roelof Wuite, is de beschuit-inpakmachine van Wardenier een luchtkasteel waar nooit een beschuit mee is verpakt¹¹⁸ en Wardenier heeft er ook nooit patent op aangevraagd.

Jaap Zoeghart, een leeftijdsgenoot van Wardenier en technisch medewerker bij de smederij van Jan de Jonge in Steenwijk waar Wardenier onderdelen liet maken, zag dit proces van dichtbij inclusief de pogingen tot proefdraaien met de machine. ‘Ik heb nog nooit zoveel verpulverde beschuiten bij elkaar gezien,’ zegt hij daarover, en ‘van inpakken was geen sprake.’¹¹⁹